

PROPAGANDA ARACI OLARAK SANAT VE JEAN-MICHEL BASQUIAT ÖRNEĞİ

ART AS A TOOL OF PROPAGANDA AND THE EXAMPLE OF JEAN-MICHEL BASQUIAT

Arş. Gör. Mehmet Erkan Turan

İnönü Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi,
Resim Bölümü

erkanturan234@gmail.com

ORCID ID: 0000-0001-7188-6265

MAKALE GELİŞ TARİHİ: 20 Haziran 2024 • YAYIMA KABUL TARİHİ: 27 Mart 2025

Öz

Sanat ve siyaset, insanlık tarihi kadar eski iki disiplin olup zaman zaman birbiriyle etkileşim içinde olmuştur. Bu ilişki, sanat tarihindeki eserlerde net biçimde gözlemlenebilir. Bu makale, sanat ve siyaset arasındaki ilişkiyi inceleyerek Jean-Michel Basquiat'nın propaganda temalı eserlerini analiz etmeyi amaçlamaktadır. Yeni dışavurumcu tarzda önemli eserler üreten Basquiat'nın, bu açıdan ele alınan bir çalışmasının bulunmaması, bu makaleyi literatür açısından özgün kılmaktadır. Makale iki ana bölümden oluşmaktadır: İlk bölümde siyaset, politika ve propaganda kavramları ile sanat-siyaset ilişkisi ele alınmış; ikinci bölümde ise Basquiat'nın propaganda temalı eserleri ayrıntılı olarak incelenmiştir. Sonuç bölümünde ise araştırmadan elde edilen bulgular ve yargılar değerlendirilmiştir.

Abstract

Art and politics are two disciplines as old as human history and have interacted with each other from time to time. This relationship can be clearly observed in works in the history of art. This article aims to analyse Jean-Michel Basquiat's propaganda-themed works by examining the relationship between art and politics. The fact that Basquiat, who produced important works in the neo-expressionist style, has not been analysed from this perspective makes this article unique in terms of literature. The article consists of two main parts: The first part deals with the concepts of politics, policy and propaganda and the relationship between art and politics; the second part analyses Basquiat's propaganda-themed works in detail. In the conclusion, the findings and judgements obtained from the research are evaluated.

Anahtar Kelimeler: Sanat, Propaganda, Jean-Michel Basquiat, Siyaset

Key Words: Art, Propaganda, Jean-Michel Basquiat, Politics

GİRİŞ

Sanat ve siyaset gibi kavramlar, dar bir tanımlamaya sığamayacak kadar geniş ve çok boyutlu anlamlar içerir. Modern dönemde, bu kavramlar, insan hayatının önemli bir parçası haline gelmiş ve yaşam tarzını şekillendiren unsurlar olmuştur. Toby Clark, Sanat ve Propaganda (2023) adlı eserinde, sanatın ve propagandanın siyasete nasıl entegre olduğunu ve bu süreçlerin toplumsal yapıları nasıl dönüştürdüğünü tartışarak, sanat ile politika arasındaki ilişkiye dair önemli bir perspektif sunmaktadır.

Sanatın tarihi, insanlık tarihi kadar eski olup, bu durum mağara resimlerinden ritüel amaçlı objelere kadar çeşitli arkeolojik buluntularla kanıtlanmıştır. Örneğin, yaklaşık 40.000 yıl öncesine ait olduğu düşünülen Endonezya'daki mağara resimleri ya da Avrupa'daki Lascaux Mağaraları'nda bulunan sanat eserleri, sanatın insan yaşamındaki köklü geçmişini gözler önüne sermektedir. Bu açıdan bakıldığında, sanatın insan yaşamındaki yeri ve önemi tartışılmaz bir gerçektir. İlk çağlardan günümüze, insanlığın gelişimi ve değişimiyle paralel olarak sanat da sürekli bir dönüşüm ve evrim süreci geçirmiştir. Sanatı anlamak için, insanlığın tarih boyunca geçirdiği evrimi sanat perspektifinden incelemek ve bu çerçeveyi farklı toplumlar ile kültürlerle genişletmek gerekmektedir.

Siyaset, politika ve propaganda, insanlık tarihi kadar eski olgulardır. Antik toplumlarda, güç ve otoriteyi pekiştiren çeşitli sanat biçimleri, bu kavramların tarihsel olarak nasıl şekillendiğini gösterir. Örneğin, Antik Mezopotamya'da hükümdarların gücünü ve tanrılarla olan ilişkisini anlatan yazıtlar ve anıtlar, bu güç dinamiklerinin nasıl sanat aracılığıyla ifade edildiğini ortaya koyar. Benzer şekilde, Antik Mısır'da firavunların betimlenmesi ve Roma İmparatorluğu'nun halkı etkilemek için kullandığı büyük mimari yapılar, propaganda ve siyasetin kitleleri etkileme aracı olarak nasıl kullanıldığını gösterir.

Burada “politik tutum” ile “propaganda” arasındaki ilişkiyi anlamak önemlidir. Politik tutum, bireylerin ve grupların siyasal olaylara, ideolojilere ve süreçlere dair geliştirdiği göreceli bir duruşu ifade ederken, propaganda genellikle belirli bir ideolojiyi veya mesajı yaymak ve kitleleri etkilemek için bilinçli bir strateji olarak ortaya çıkar. İki kavram arasında bir bağ olsa da, politik tutum bireyin içsel eğilimlerini ve görüşlerini kapsarken, propaganda dışsal bir araç olarak bu görüşlerin şekillendirilmesi veya manipüle edilmesi amacını taşır. Bu nedenle, politik tutum daha geniş ve bireysel bir anlam taşırken, propaganda daha hedef odaklı ve yönlendirici bir pratik olarak öne çıkar.

Bu tür sanat eserleri, toplumsal ve kültürel yapıların bir yansıması olarak, toplumu şekillendiren politikaların ve güç ilişkilerinin birer aracı haline gelmiştir. Sonuç olarak, yerleşik toplumlar içinde artan etkileşim ve güç gereksinimleri, bu olguların gelişmesini sağlamıştır.

SIYASET, PROPAGANDA KAVRAMLARI ve SANAT İLE İLİŞKİSİ ÜZERİNE

Siyaset, politika ve propaganda; insan hayatının bir parçası olmakla beraber bireylerin bazen aslında farkında bile olmadan yaptığı veya maruz kaldığı olgulardır. Nitekim bu kavramlar yalnızca yaygın olarak anlaşıldığı üzere sağ-sol siyaseti veya partizanlık durumları ile ilgili kavramlar değildir. Aile ortamındaki, iş ortamındaki, sosyal ortamdaki kısaca topluluğun ve insanın olduğu her türlü ortamda bireylerle olan ilişki ve stratejiler siyaset veya politikanın birer örneği olarak açıklanabilir. Dolayısıyla bu kavramlar günlük hayatın bir parçasıdır demek yanlış olmayacaktır. Gündelik yaşamda dahi bu denli yaygın görülen siyaset ve politika, yine bir insan edimi olan sanat ile de ilişkili olabilmektedir. Bu ilişkinin açıklanmaya çalışıldığı bu bölümde konunun daha iyi anlaşılması adına öncelikle siyaset, politika ve propaganda kavramları üzerine durulacaktır.

Siyaset, genellikle politika ile özdeşleştirilip; gruplar arasında kararların alındığı, bireyler arasındaki güç ilişkilerinin, kaynakların dağıtımının ve statü gibi etkileşim biçimlerinin belirlendiği bir dizi faaliyet olarak tanımlanmaktadır.

Bu açıklamadan anlaşılacağı üzere; siyaset, yalnızca bir siyasi parti savunuculuğunda değil aynı zamanda bireylerin ve bireylerarası etkileşimin olduğu birçok durumda karşılaşılan bir olgu olarak yorumlanabilir.

Politika kelimesi Türk Dil Kurumunun sözlüğünde şu anlamlara gelmektedir:

“1. Devletin etkinliklerini amaç, yöntem ve içerik olarak düzenleme ve gerçekleştirme esaslarının bütünü; siyaset, siyasa:

2. Davranış biçimi, düşünce yapısı” (URL 1).

Bu tanımlara bakıldığında genel olarak devlet yönetimi ile ilgili anlamları ile karşılaşılmaktadır. Ancak 2. tanıma bakıldığında da anlaşılacağı gibi bir düşünce, bir davranış, bir inanç veya bir kişi karşısında sergilenen birtakım tavır, davranış ve duruş biçimleri de birer politik eylem olarak yorumlanabilir.

Türk Dil Kurumunun sözlüğünde propaganda ise şu şekilde tanımlanmaktadır:

“Bir öğreti, düşünce veya inancı başkalarına tanıtmak, benimsetmek ve yaymak amacıyla söz, yazı vb. yollarla gerçekleştirilen çalışma; yaymaca” (URL 2).

Her toplumun kendine özgü değerleri bulunur ve her bireyin kendi benzersiz düşünceleri vardır. Bu nedenle, aynı toplumda bile farklı yaşam tarzlarını veya inançları benimseyen gruplar mevcuttur. Bu gruplar bazen toplumun genel görüşlerine uymayabilirler. Bu tür durumlarda, topluma entegre olmaya çalışan bireyler, kendi inançlarını paylaşmak ve toplumda kabul görmek için

çaba gösterebilmektedirler. Bu amaçla bireyler, düşüncelerini yaymanın önemli bir yolu olarak propaganda aracına başvurabilmektedirler. Ayrıca, kendisine dayatılan fikirlere karşı çıkmak için de propaganda yine önemli bir araçtır.

Sanat, düşünceyi, ideolojiyi, yaşam tarzını bireylere ve topluma yaymanın en önemli araçlarından biridir. Sanat, yalnızca insanların düşünsel yönünü değil, aynı zamanda duygusal ve sezgisel yönlerini de etkileyen bir olgudur. Bu yüzden, insanları etkilemenin en etkili yollarından biri, onların duygusal ve sezgisel yönlerine hitap eden mesajlar üretmektir. Sanat, görsel, işitsel ya da fiziksel bir biçimde anlam iletme aracıdır ve estetik deneyim yoluyla bireylerin algısını dönüştürür.

Örneğin, sigaranın zararlarını bilimsel bir şekilde açıklayarak insanları sigarayı bırakmaya yönlendirmek zordur. Ancak, sigaranın zararlarını gösteren dikkat çekici bir afiş, kısa bir film, resim veya heykel gibi sanatsal eserler, insanları istenilen yönde etkilemekte çok daha etkili olabilir. Bu örnekte, sanatın gücü, duygusal bir tepkimeyi tetikleyerek, düşünsel bir açıklamadan çok daha hızlı bir şekilde etki yaratabilmesinde yatmaktadır.

Sanat, aynı zamanda siyasi ve politik fikirleri yaymak için de önemli bir araçtır. Afişler, resimler, heykeller ve filmler gibi farklı sanat biçimlerinin yanı sıra, şehir duvarlarına yapılan duvar resimleri gibi çeşitli mecralarda da propaganda amaçlı sanat eserleri üretilebilir. Bu tür eserler, halkı belirli bir görüşe çekmek, toplumsal hareketleri teşvik etmek veya ideolojik bir duruşu yaymak için etkili bir araç olarak kullanılmıştır.

Görsel 1: Alfred Leete, *Ülkenizin Sizi İhtiyacı Var (Your Country Needs You)*, 1914, litografi (destek: kağıt), 100,5x75,1 cm., İmparatorluk Savaş Müzesi Koleksiyonu (Sanat.IWM PST 0414), Londra.

Bir müzede veya sokakta karşılaşılan bir afişte doğrudan seyirciye bakan bir yüzün betimlendiği örneklerde, seyirci hangi yöne giderse gitsinresimdeki figürün gözlerinin kendisini izlediği hissine kapılmaktadır. Bu elbette insanın bilinçaltı ile ilgili bir yanılsama olarak açıklanabilir. Ancak propagandacılar ve reklamcılar, resimlerin canlı bir kişilik atmosferi yaratma eğilimimizi güçlendirmeyi ve kendi amaçları için kullanmayı başarmışlardır. Örneğin, Alfred Leete'in 1914'te İngilizleri savaşıma çağıran ünlü afişi (Görsel 1), izleyicilere Lord Kitchener'in doğrudan onlara seslendiği ve yanıt beklediği duygusunu aşılamıştır (Gombrich, 1992, s. 120).

"Your Country Needs You" adlı afişe bakıldığında (Görsel 1), bir figür ve bir yazı görülmektedir. Yazıda "Your Country Needs You" (Ülkenin Sana İhtiyacı Var) ibaresi yer almaktadır. Afişte yer alan figür, parmağıyla afişin seyircisini işaret edercesine betimlenmiştir. Bu duruş psikolojik olarak seyirciyi doğrudan afişte yer alan ileti ile muhatap konumuna getirmektedir. Ayrıca figürün ciddi, kendinden emin bakışları; seyirciyi savaş için cesaretlendirici bir etki yaratabilmektedir. Bu anlamda bu afiş gerek sadeliği ile gerekse yarattığı güçlü mesaj etkisi ile en ünlü propaganda afişlerindendir.

Görsel 2: James Montgomery Flagg, ABD Ordusu İçin Seni İstiyorum (I Want You for U.S. Army), 1917, litografi (destek: kağıt), 104x74 cm., ABD Kütüphanesi Kongre Koleksiyonu, Washington, D.C.

Görsel 2’de görülen afiş ise Görsel 1 ile birçok noktada benzer nitelikler taşıyan ve yine savaş çağrısı yapan bir başka ünlü afiştir.

Sanat ve siyaset arasındaki ilişki kimi eleştirmenler için gerekli ve zorunlu olarak görülmüş kimileri için ise birlikte olması kabul edilemez iki farklı disiplin olarak görülmüştür. Örneğin Kreft’e göre, sanat ve siyaset arasındaki ilişki, farklı rejimlere ve farklı paydalara sahip olan iki ayrı alan arasında tehlikeli bir temas olarak kabul edilmektedir (Kreft, 2008, s.188).

Farklı sanat dönemlerinde de zaman zaman siyasetin sanat alanındaki varlığı sorgulanmıştır. Sanat tarihine bakıldığında modern sanat döneminde “saflık” ilkesinin benimsendiği ve o dönemin genel eğilimine uygun olarak sanatçıların bu doğrultuda eserler ürettiği görülmektedir. Bu ilke, sanatın her türlü yabancı unsurdan sıyrılması ve sanatı başka amaçların aracı olmaktan olabildiğince kurtulması gerektiği inancını temsil etmektedir. Yine bu inançla paralel olarak kabul edilebilecek bir başka modern sanat savı ise “sanat sanat içindir” anlayışıdır. Bu anlayış da yine sanatın başka amaçlara hizmet etmesine karşı çıkan bir anlayıştır (Yılmaz, 2013). Bu açıdan bakıldığında modern sanatçıların sanatın propaganda amaçlı kullanılması ile ilgili olumsuz bir tutum benimsedikleri görülmektedir.

Bu perspektif, kuşkusuz, o dönemde sanatı tekeline bulunduran burjuvazinin çıkarlarıyla örtüşmektedir. Ancak modern sanatın en önemli sanatçıları da dahil olmak üzere zaman zaman bu ilkeleri görmezden gelen, eserleri ile burjuvazinin tahtını yerinden eden sanatçılar olmuştur. İlerleyen dönemlerde Postmodern sanat anlayışının yaygınlaşması ile beraber de bu ilkeler önemini iyice yitirmiş ve sanatın her türlü siyasi, kültürel ve toplumsal konulara araç olmasının sorun olarak algılanmadığı hatta desteklendiği anlayış benimsenmiştir.

Sanatın siyasetle ilişkisini en derinlemesine irdeleyen ve temellendiren yaklaşım, Marksizm’dir. Marksistler, sanatın siyasetten ayrı düşünülmemesi gerektiğini savunarak, modernist ve burjuva ideolojisi olarak nitelendirdikleri sanatın bağımsızlığı tezini eleştirmişlerdir. Marksizm çerçevesinde sanat sadece bir zevk aracı olacak kadar önemsiz bir olgu değil aksine önemli bir iletişim aracıdır (Bozdağ, 2015, s.113).

Adorno’nun estetik anlayışı, sanatı toplumsal bağlamda değerlendirme noktasında kritik bir role sahiptir. Adorno, sanatın yalnızca estetik bir nesne olarak algılanması durumunda, kapitalist burjuva toplumunda kolayca bir metaya dönüştürülebileceğini savunur. Bu görüş, sanatın özerkliğini ve eleştirel gücünü yitirme riski taşıdığını ifade eder. Ona göre, sanatın asli amacı, bireyin düşünsel dünyasında derinlik yaratmak ve eleştirel bir tavır geliştirmek olmalıdır. Estetik kaygıların, sanatın eleştirel potansiyelini örten bir araç haline gelmesi, onun bir meta olarak piyasada dolaşıma girmesine neden olur (Adorno, 2002).

Adorno'nun bu görüşü, özellikle modern kapitalist toplumlarda sanatın ticarileştirilmesine ve anlamının yüzeyselleştirilmesine yönelik eleştirilerini destekler. Bu bağlamda, sanatın eleştirel işlevi, onun meta formunda pazarlanmasına direnebilme gücüyle ilişkilidir. Su'nun (2014) bu bağlamdaki değerlendirmesi de, Adorno'nun burjuva toplumuna yönelik eleştirilerinin sanatı nasıl merkeze aldığını ortaya koymaktadır.

Sanat ve siyaset arasındaki ilişki, antik dönemlere kadar geri gidebilir. Ancak, sanat-siyaset ilişkisi, 1789 Fransız İhtilali ile belirgin bir evrim geçirmiştir. Bu dönemde, sadece plastik sanatlar değil, aynı zamanda felsefe, edebiyat ve müzik alanlarında da önemli değişimler yaşanmıştır. 1789 Fransız İhtilali ile 1848'deki Komünist Manifesto arasındaki bu hareketli ve kırılgan dönem, politik ve düşünsel özgürlüğe, sanatsal özgürlüğe yönelik modern tutumların doğuşuna tanıklık etmiştir (Bozdağ, 2015, s.94). Fransız İhtilali sonrasında, sanatçılar politik konularda daha aktif bir rol üstlenmiş ve siyasi düşüncelerini sembollerle ifade etmeye yönelmişlerdir. Genel kanının aksine, özgürlükçü yaşam ve sanat ile siyaset arasındaki ilişkinin temelleri Rönesans'tan çok, asıl olarak Fransız İhtilali döneminde atılmıştır (Akengin, 2019, s.4).

Bu dönemde sanat ve siyaset ilişkisi bağlamında ilk akla gelen isim Jacques Louis David'dir. David, Fransız Devrimi'ni destekleyen önemli bir sanatçı ve Fransız Cumhuriyeti döneminde etkili olmuş bir sanat otoritesidir. Ancak, Robespierre'in devrilmesiyle birlikte hapse girmiş ve Napolyon döneminde İmparatorluk tarzını benimseyerek çalışmalarını sürdürmüştür. Sanatçı, eserlerinde Venedik renklerine özel bir önem vermiştir.

Görsel 3: Jacques Louis David, İmparator Napolyon Tuileries'deki Çalışma Odasında, 1812, tuval üzerine yağlı boya, 205x128 cm., Louvre Müzesi Koleksiyonu, Paris.

David'in İmparator Napolyon'u konu edindiği Görsel 3, sanatçının politik temalı ünlü resimlerindendir. Resme bakıldığında Napolyonu'u resmi üniformasıyla betimlediği ve kompozisyonun tam ortasına yerleştirdiği görülmektedir. Ayrıca figürü kompozisyonun diğer parçalarına kıyasla daha canlı renklerle betimlediği görülmektedir. Sanatçının figür üzerindeki bu yaklaşımı Napolyon'u resmin odak noktası haline getirmektedir. Ayrıca Napolyon'u çalışma odasında göstermesiyle de iktidarın çalışkanlığını, işine adanmışlığını göstererek politik bir göndermede bulunmuştur.

Görsel 4: Jacques-Louis David, *Horatiusların Yemini (The Oath of the Horatii)*, 1786, tuval üzerine yağlı boya, 130,2x166,7 cm., Toledo Sanat Müzesi Koleksiyonu, Toledo, Ohio.

“Horaslıların Yemini” adlı eser (Görsel 4), David'in politika ile ilişkilendirilen bir başka ünlü eseridir. Bu eser Horaslı üç kardeşin Roma Cumhuriyeti'ne karşı duyduğu bağlılıklarına dair yemin ettiği anı konu edinmektedir. Resimde yer alan erkek figürleri, askeri kıyafet ve ekipmanları ile betimlenmiştir. Resmin sağ tarafında yer alan kadın figürleri ise yas ve matem içinde tasvir edilmiştir. Savaşın yıkıcılığının kadınların üzerinde bıraktığı etki görülmektedir. Sağda oturan genç kadınlardan biri düşman tarafın erkeklerinden birine âşıktır ve ölen aşkının yasını tuttuğu için kardeşi tarafından öldürülecektir (Cumming, 2008, s.251).

Görsel 5: Francisco Goya, 3 Mayıs Katliamı, 1814, tuval üzerine yağlı boya, 330x425 cm, Prado Müzesi Koleksiyonu, Madrid.

İspanyol sanatçı Francisco Goya'nın ünlü "3 Mayıs Katliamı" adlı eser de politik bir temaya sahiptir. Bu eser, sanat tarihinde devrim niteliğinde bir eser olarak kabul edilmektedir. Eserde, Fransız işgaline karşı Madrid halkının direnişi ve ardından yaşanan trajik olaylar konu edilmiştir: 1808'de Fransa İspanyayı işgal etmiştir ve işgal sonrasında isyan eden Madrid halkı, 2 Mayıs 1808'de Fransız askerleri ile ciddi bir çatışmaya girmiştir. Bu gecenin ardından 3 Mayıs sabahında Fransız birlikleri direnişçi Madridlileri toplu halde infaz etmiştir. Bu eserde o sabah kurşuna dizilen Madrid halkının içinde bulunduğu trajik durum, çarpıcı bir biçimde tasvir edilmiştir.

Esere bakıldığında ilk dikkat çeken figür, diğerlerinden farklı olarak saflık ve masumiyetin simgesi olan gömleği ile tasvir edilen erkek figürdür. Bu figür, ölüme hazır olduğunu göstermek ister gibi ellerini havaya kaldırırken tasvir edilmiştir. Işık, en belirgin olarak bu figür üzerine yoğunlaşmıştır. Figürün yüzüne bakıldığında korku, çaresizlik ve tüm bu duygulara rağmen beslediği cesaret aynı anda hissedilebilmektedir (Rapelli, 2001, s.85).

Görsel 6: Pablo Picasso, *Guernica*, 1937, tuval üzerine yağlı boya, 349x776 cm., Reina Sofia Müzesi Koleksiyonu, Madrid.

Savaş karşıtı propaganda içeren en ünlü eserlerden biri de Pablo Picasso'nun "Guernica" adlı eseridir (Görsel 6). Çok büyük ebatlara sahip bu eser, İspanya iç savaşında ezilen halkı konu edinmektedir. Picasso'nun bu eseri yapmasında sevgilisi Dora Maar'ın hayal gücünün katkısı olduğu bilinmektedir. Bu eser, Avrupa'daki birçok ülkede dolaştırıldıktan sonra Amerika'ya gönderilmiştir. Amerika'da eserin sergilenmesi ile elde edilen gelir, İspanyol mülteciler için kullanılmıştır (Erden, 2016, s.168).

Esere bakıldığında siyah bir arka plan üzerine açık renklerle birçok figür ve sembollerin tasvir edildiği görülmektedir. Kimisi kadın kimisi erkek olduğu anlaşılan figürler, kübist bir biçimde tasvir edilmiştir. Figürlere bakıldığında çektikleri acı ve işkence, yüzlerinden ve duruşlarından anlaşılmaktadır. Ayrıca eserde gönderme yapan çok sayıda semboller de yer almaktadır.

Picasso bu eseri ile hem insanlık dramını hem de hem de savaş karşısındaki politik tavrını etkileyici bir biçimde ortaya koymuştur. Picasso, sanatçı ve politika ilişkisi hakkındaki düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir:

Siz bir sanatçıyı ne sanıyorsunuz? Eğer bir ressamı sadece gözleri olan, bir müzisyense sadece kulakları olan, bir şairse kalbinin her köşesinde sadece lir olan bir aptal mı? Tam tersine, dünyadaki ateşli, mutlu ya da korku verici olaylara karşı her an uyanık, bu gibi olayları yansıtmaya hep hazır siyasal bir varlıktır sanatçı. Tarafsız kalmak bahanesiyle, kendinizi yaşamdan nasıl koparabilirsiniz? Yaşantınıza böylesine çok şey katan diğer insanlarla ilgilenmemek nasıl mümkün olabilir? Hayır, resim evleri süslemek için yapılmaz. Düşmana karşı bir saldırı ve savunma aracıdır resim" (Ashton, 2001, s.66).

Görüldüğü üzere Picasso, sanatın sadece estetik bir araç değil, aynı zamanda toplumsal ve politik bir ifade biçimi olduğunun altını çizerek. Onun sanatına yaklaşımı, resmin bir “savunma aracı” olarak kullanılabileceği düşüncesini benimsemiştir. Bu yaklaşım, Jean-Michel Basquiat’ın eserlerinde de kendini güçlü bir şekilde gösterir. Picasso’nun savaş karşıtı tavrı ve politik içerikli eserleri, Basquiat’ın sanatında da benzer bir biçimde görünür. Basquiat, politik mesajlar ve toplumsal eleştirileri, sokak sanatını ve neo-ekspresyonist tarzı üzerinden güçlü bir şekilde iletmiştir. Basquiat’ın eserleri, Picasso’nun sanatla politik tavrını devam ettirerek, toplumsal meseleleri gündeme taşıyan bir protesto diline dönüşür.

JEAN-MICHEL BASQUIAT VE PROPAGANDA İÇERİKLİ ESERLERİ

Birçok sanatçı, toplumu eleştirmek, kendi kültürel haklarını savunmak ve etnik kökenini korumak amacıyla tavrını sanat yoluyla ortaya koymuştur. Bu anlamda, Jean-Michel Basquiat da tipik eserler vermiş önemli bir sanatçıdır.

22 Aralık 1960 yılında Haiti ve Porto Riko göçmeni olan bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelen Jean-Michel Basquiat, Amerikalı bir graffiti sanatçısı ve yeni dışavurumcu ressamdır. İlk olarak New York’ta bir graffiti sanatçısı olarak tanınmış ve daha sonra 1980’lerde yeni dışavurumcu tablolar yapmaya başlamıştır. Basquiat, uluslararası alanda tanınan ilk Afroamerikan ressam olarak bilinmektedir (URL-3).

1978’de okulunu ve ailesini terk eden Basquiat, New York’ta sokak satıcılığı yaparak ve çeşitli işlerde çalışarak hayatını sürdürmeye başlamıştır. Bu dönemde sanatçı arkadaşı Al Diaz ile birlikte “SAMO” takma adını kullanarak güney Manhattan sokaklarında grafitiler yapmış ve hızla tanınırlığa ulaşmıştır. Para kazanmak için, kendi çizdiği resimleri içeren posta kartları ve tişörtler satarak geçimini sağlayan sanatçı, 1980 yılının Haziran ayındaki birçok sanatçının katıldığı “The Times Square Show” isimli sergiden sonra ressam olarak adından söz ettirmeye başlamıştır. “The Radiant Child” tablosunun 1981’de ArtForum dergisinde basılmasıyla Basquiat’ın tanınırlığı uluslararası düzeye ulaşmıştır. Sonraki birkaç yıl boyunca eserleri, New York’taki önemli galerilerde sergilenmiştir. Ünlü Pop Art sanatçısı Andy Warhol ile yakın arkadaş olan sanatçının uyuşturucu bağımlısı olduğu bilinmektedir. Arkadaşı Warhol’un ölümünden olumsuz etkilenen Basquiat’ uyuşturucu kullanımını giderek artırmış ve neticede 1988 yılında uyuşturucuya bağlı zehirlenme sonucu ölmüştür (URL-4).

Görsel 7: Jean-Michel Basquiat, *İsimsiz*, 1982.

Basquiat'ın eserlerine bakıldığında, genel olarak primitif etkilerin hissedildiği görülmektedir. Geniş renk yüzeyleri, akrilik kalem ve spreyci boya kullanımıyla dinamik bir etki oluşturmaktadır. Anlamlı-anlamsız harfler ve kelimelerin kullanılması, eserlerinde plastik açıdan zengin etkiler yaratmaktadır. Picasso da dahil olmak üzere birçok önemli sanatçının etkilerini eserlerinde özgün bir şekilde harmanladığı gözlemlenmektedir. Eserlerinde sıkça kullandığı insan figürü ve portre betimlemelerinde güçlü deformasyonlar ve dışavurumcu etkiler göze çarpmaktadır. Kendine özgü simgelerden, örneğin kral tacı gibi, bolca faydalanmış ve bu simgeleri adeta bir imza niteliği kazanmıştır. Sanatçı; bilinçli resim yapma ve spontane resim yapma üslubunu başarılı bir denge içinde uygulamıştır.

“Jean-Michel Basquiat'ın eserleri, Simmel'in modern toplum analizlerinin ışığında incelendiğinde, sanatçının kendi iç dinamiklerini keşfetme çabasıyla bireysellik sınırlarını zorlayan bir yaklaşım sergilediği görülebilmektedir” (Simmel, 2004, s.65-67).

“Haiti ve Porto Riko kültürüne ait primitif öğeler ile New York gibi bir metropolde doğup büyümenin getirdiği kentsel yaşam deneyimlerini ustaca bir araya getirebilmiştir. Sanatçının çocukluk döneminde yaşadığı ailevi sorunlarının şekillendirdiği asi karakter yapısı ve bunun sonucunda sık sık evden kaçarak New York merkezli grafiti hareketinin içinde yer alması; sanat, toplum, insan algısına ve resimsel tavrına yön veren en önemli unsurdur” (URL-5).

Basquiat, Amerika’da uygulanan ırk ayrımcılığını, siyah-beyaz çatışmasını ve etnik grup ayrışmaları gibi konuları eserlerinde sıklıkla işlemiş ve tepkisini sanat yoluyla ortaya koymuştur. Nitekim Jean-Michel Basquiat, kölelerin soyundan gelen ve sömürgecilerin asimilasyon politikalarından etkilenmiş bir orta sınıf siyah aileden gelmektedir. Babası muhasebeciydi, annesi Matilde Basquiat ise ruh dünyası karmaşık, suskun ve kederli bir kadındı ve oğlunun sanatçı olmasını istiyordu. Basquiat, siyah atalarının mirasını annesinden devralmıştır. Çocukluğuna dair en canlı anılarından biri, annesinin elinden tutup yağmurlu bir günde Guernica’yı görmeye götürmesi ve annesinin o görkemli tablonun önünde, şirin Bask kasabasında ölenler için hüngür hüngür ağlamasıdır. Basquiat, yakın arkadaşlarına, annesinin ansızın beliren bir tacı işaret etmesini ve uçarı bir gülümseyişle annesini yatıştırmasını anlatır. Gençliğinin ilk yılları sorunlarla dolu olan Basquiat, üniversite eğitimini tamamlamasına çok kısa bir zaman kala yarıda bırakmıştır. Basquiat’ın eserlerine bakıldığında siyah karakterlerin genellikle bütün olarak betimlenmediği görülmektedir. Onun kahramanlarının bile çizimlerinde bir eksiklik ve parçalanmışlık duygusu egemendir. Siyah erkek figürleri genellikle kendi başlarına tasvir edilirler ve beyazların yöresinde asimilasyona uğramışlığı ve izolasyonu temsil ederler (Endirlik, 2006).

Görsel 8: Jean-Michel Basquiat, Zenci Polis Memurunun İronisi (Irony of the Negro Policeman), 1981, tuval üzerine karışık teknik, 183x122 cm., Özel Koleksiyon.

Basquiat'nın tuval üzerine akrilik ve pastel boya ile uyguladığı “Irony of the Negro Policeman” adlı eserine bakıldığında (Görsel 8) beyaz bir zemin üzerine siyah bir figür betimlediği görülmektedir. Eserin üzerinde çeşitli yazılar yer almaktadır ve adını da eserde en belirgin olarak görülen “Irony of the Negro Policeman”(Zenci Polisin İronisi)ibaresinden almaktadır. Amerika'daki ırk ayrımcılığını cesur bir biçimde dile getiren sanatçının beyaz egemenliğinden ve polislerden rahatsızlık duyduğu açık bir şekilde görülebilmektedir. Basquiat'nın siyahi kökenli bir adamın polis olmasını o adamın aynı zamanda beyazların egemenliğini ve ayrımcı tavırlarını onaylaması ve hatta desteklemesi, beyazların kuklası haline gelmesi olarak yorumladığı anlaşılmaktadır. Bu durumu aşağılık, gülünç ve ironik olarak bulan sanatçı, kendi düşüncelerini bu eserde çarpıcı bir biçimde ortaya koymuştur. Eserde görülen bir başka detay ise sağ alt köşede (figürün sol eli ile sol ayağının arasında kalan bölge) kırmızı renklerle yazılmış ve okuması zor olan kelimedir. Bir kaynaktan edinilen bilgiye göre burada yazan kelime “pawn”dır. Bu kelimenin Türkçe karşılığı “piyon” anlamına gelmektedir. Sanatçının bu kelimeyi ironik bir biçimde siyah bir adamın beyazların gözündeki konumunu gözler önüne sermek için kullandığı düşünülmektedir(URL-6). Ancak makalenin araştırmacısı tarafından o kelimenin “pawn” değil “paw” olabileceği düşünülmektedir. Yapılan araştırmalar neticesinde de sanatçının “paw” kelimesini başka eserlerinde kullandığı örnekler tespit edilmiştir (Görsel 9'da sağ alt köşede). “Paw” kelimesinin Türkçe karşılığı ise “pati veya pençe” anlamındadır. Yine bu kelime de betimlediği figürü, köpek veya başka bir hayvana benzeterek küçük düşürmek için bilinçli olarak tercih etmiş olabileceği düşünülmektedir.

Görsel 9: Jean-Michel Basquiat, Hollywood Afrikalılar (Hollywood Africans), 1983, tuval üzerine karışık teknik, 213,4x213,4 cm., Whitney Amerikan Sanatı Müzesi Koleksiyonu, New York.

Görsel 10: Jean-Michel Basquiat, *Michael Stewart'ın Ölümü* (Death of Michael Stewart), 1983, tuval üzerine karışık teknik, 63,5x77,5 cm., Whitney Amerikan Sanatı Müzesi Koleksiyonu, New York.

“Defacement” olarak da bilinen “Michael Stewart’ın Ölümü” adlı eser (Görsel 10), Basquiat tarafından tahta üzerine karışık teknik ile yapılmıştır. Esere bakıldığında ortada siyah biçimde bir figür ve etrafında polis olduğu anlaşılan iki figür betimlendiği görülmektedir. Siyah figürün başının çevresinde kutsal haleyi andıran bir biçim yer alırken polisler ise canavarı andıracak bir biçimde sivri dişli olarak tasvir edilmiştir. Polisler, elindeki copları havaya kaldırmış, ortadaki figüre karşı saldırı pozisyonundayken tasvir edilmiştir.

Bu eser, sanatçının toplumsal bir olaya tepkisini yansıtan ve aynı zamanda siyah ırk karşıtı politikalara ve polis vahşetine karşı bir eleştiri olarak görülebilir. Eser, 1983’te New York’ta bir metroda grafiti yaptığı iddiasıyla polisler tarafından dövülerek öldürülen siyahi sanatçı Michael Stewart’ın trajik hikâyesine odaklanır. Stewart, polisler tarafından tutuklandıktan sonra hastaneye kaldırılmış ve 13 gün komada kaldıktan sonra yaşamını yitirmiştir. Basquiat, bu olaydan derin bir şekilde etkilenmiş ve kendine özgü sanat diliyle tepki vermiştir. Sanatçı bu eseri, yakın arkadaşı olan Keith Haring adlı sokak sanatçısının atölyesinde resmetmiştir. Sanatçı öldükten sonra bu eser, Keith Haring’in yatağının üzerinde çerçeveli bir biçimde asılı olarak bulunmuştur (URL-7). Eserin propaganda olarak adlandırılmasının temelinde, sanatçının toplumsal bir soruna yönelik eleştirel ve politik bir yaklaşım sergilemesi yatmaktadır. Ancak, burada “propaganda” terimi daha çok sanatçının bireysel bir tepkisini ifade etmekle birlikte, aynı zamanda bu tepkinin geniş bir toplumsal meseleyi dile getirmesi ve belirli bir toplumsal sınıfın yaşadığı haksızlıkları ifşa

etmesi nedeniyle kullanılmaktadır. Bu tür eserler, sosyal ve politik bir duruş sergileyerek, izleyicileri daha geniş toplumsal sorunlar hakkında düşünmeye yönlendirebilir. Basquiat'ın bu eseri, kişisel bir tepkiden çok daha fazlasını ifade eder ve belirli bir toplumsal sorunun altını çizen güçlü bir mesaj taşır.

Görsel 11: Jean-Michel Basquiat, *Köle Müzayedesı (Slave Auction)*, 1982, tuval üzerine karışık teknik, boyutlar değişken, özel koleksiyon.

“Köle Müzayedesı” adlı esere bakıldığında (Görsel 11) koyu renklerin hâkim olduğu bir arka plan ve irili ufaklı kafa çizimlerinin olduğu kahverengi kâğıtlar görülmektedir. Bu eser, kölelerin kendi topraklarından alınıp para karşılığında başka uluslara gönderilmek üzere satılmasını konu edinmektedir. Resimde görülen yüzlerin, köleleri: kahverengi kâğıtların ise bu köleleri denizaşırı ülkelere götüren gemileri temsil ettiği düşünülmektedir. Resimdeki yüzlerin irili ufaklı olması kölelerin arasındaki çocukları ve yetişkinleri temsil ettiği düşünülmektedir. Resmin sağ tarafında ellerini havaya kaldırmış biçimde bir figür görülmektedir. Bu figürün göğüs bölgesinde demir parmaklıkları andıran dikey çığır yer almaktadır. Bu çizgilerin köleleri gittiği yerde bekleyen hapis ve tutsaklığı simgelediği düşünülmektedir.

SONUÇ

Sanat ve siyaset, insanlık tarihi boyunca bireylerin ve toplumların yaşamında önemli roller oynamış, birbirleriyle kesişen iki temel olgu olarak varlık göstermiştir. Bu bağlamda ele alınan siyaset, yalnızca siyasi parti savunuculuğu veya sağ-sol eksenine indirgenmeyip, bireylerin savaşlar, toplumsal çatışmalar ve etnik kimlik gibi çeşitli meseleler karşısındaki politik duruşlarını da

kapsamaktadır. Sanat ise bu süreçlerde yalnızca estetik bir ifade aracı olarak değil, aynı zamanda toplumsal mesajların ve politik ideolojilerin aktarılmasında bir araç olarak önemli bir işlev üstlenmiştir. Araştırmanın odak noktası, bu iki güçlü olgunun tarih boyunca birbirleriyle olan etkileşimini ve bu etkileşimin sanat eserlerine yansımalarını incelemektir.

Sanat ve siyaset arasındaki ilişki, tarihsel bağlamda farklı dönemlerde çeşitli biçimlerde ortaya çıkmıştır. Fransız Devrimi sonrasında sanatın politik içeriklere daha açık bir şekilde yer verdiği görülmüş, sanatçılar toplumsal dönüşümleri ve politik olayları eserlerine konu edinmiştir. Bununla birlikte, modern sanat döneminde sanatın herhangi bir ideolojiye hizmet etmemesi gerektiği savunularak sanatın özerkliği vurgulanmıştır. Ancak bu yaklaşım bile sanatın dolaylı bir şekilde politik bir duruş sergilediğini ortaya koymaktadır. Postmodern sanat dönemine gelindiğinde ise sanat, yalnızca estetik bir ifade aracı değil, aynı zamanda toplumsal mesajların ve politik temaların aktarılmasında bir araç olarak yeniden önem kazanmıştır. Bu dönem, sanat ve siyaset ilişkisinin çok boyutlu ve iç içe geçmiş yapısını net bir şekilde ortaya koymaktadır.

Araştırma kapsamında, sanat tarihinde siyasetle ilişkilendirilebilecek önemli eserler ve bu eserlerin taşıdığı politik mesajlar analiz edilmiştir. Bu bağlamda, Jean-Michel Basquiat'nın eserleri detaylı bir incelemeye tabi tutulmuş ve sanatçının eserlerinin toplumsal ve politik alt metinler taşıdığı görülmüştür. Basquiat, özellikle ırkçılık, toplumsal eşitsizlik ve bireysel özgürlük gibi temaları cesur bir şekilde ele almış ve sanatın bir propaganda aracı olarak nasıl kullanılabileceğine dair çarpıcı örnekler sunmuştur. Bununla birlikte, literatür taramasında Basquiat'nın eserlerinin bu perspektiften yeterince incelenmediği tespit edilmiştir. Bu araştırma, Basquiat'nın eserlerini politik bir bakış açısıyla ele alarak sanat ve siyaset ilişkisini derinleştiren özgün bir katkı sunmayı amaçlamaktadır. Ayrıca, sanatın propaganda aracı olarak kullanımı konusundaki mevcut tartışmalara da yeni bir boyut eklemektedir. İktidar ve sistem karşıtı bir yol izlemek, sanatın ve propaganda kavramının sadece toplumsal eleştiriyi değil, aynı zamanda alternatif yapılar ve değerler önerme amacını taşıyan bir araç olarak nasıl işlev görebileceğini gözler önüne serer. Bu çerçevede, Basquiat'nın eserleri, mevcut güç yapılarına karşı bir direniş olarak sanatın propagandist gücünü ortaya koymaktadır.

KAYNAKÇA

- Adorno, T. W. (2002). *Aesthetictheory* (R. Hullot-Kentor, Ed.; yeni baskı, düzeltilmiş). Continuum.
- Akengin, G. (2019). *Sanat Siyaset Toplum Etkileşimleri*, 7/(33), ss.1-9.
- Ashton, D. (2001). *Picasso Konuşuyor*. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Bozdağ, L. (2015). *Çağdaş Sanat ve Siyaset Dönüşümüne Yeniden Bakmak 'Politikanın Estetize Hali'*, 13/2015 (52), 94-127. DOI: 10.7816/ulakbilge-07-33-06.
- Clark, T. (2023). *Sanat ve Propaganda: İstanbul Ayrıntı Yayınları*.
- Cumming, R. (2008). *Sanat: Görsel Rehberler*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Endirlik, A. (2006). *20. Yy Resminde Figür Soyutlamaları ve Burhan Uygur (Yüksek Lisans Sergi Metni)*. Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Resim Anasanat Dalı, İstanbul, Türkiye.
- Erden, E. O. (2016). *Modern Sanatın Kısa Tarihi*. İstanbul: Hayalperest Yayınevi.
- Gombrich, E. H. (1992). *Sanat ve Yanılsama*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kreft, L. (2008). *Sanat/Siyaset: Kültür Çağında Sanat ve Politika (1. Baskı)*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Rapelli, P. (2001). *ArtBook: Goya*. Ankara: Dost Kitabevi.
- Simmel, G. (2004). *Modern Kültürde Çatışma*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Su, S. (2014). *Çağdaş Sanatın Felsefi Söylemi*. İstanbul: Profil Kitap Yayınları.
- Yılmaz, M. (2013). *Modernden Postmoderne Sanat (2. Baskı)*. Ankara: Ütopya Yayınevi.

İNTERNET KAYNAKLARI

- URL-1: <https://sozluk.gov.tr/> (16.04.2024)
- URL-2: <https://sozluk.gov.tr/> (16.04.2024)
- URL-3: https://tr.wikipedia.org/wiki/Jean-Michel_Basquiat (18.04.2024)
- URL-4: https://tr.wikipedia.org/wiki/Jean-Michel_Basquiat (18.04.2024)
- URL-5: <https://www.theartstory.org/artist/basquiat-jean-michel/> (22.04.2024)

URL-6: https://en.wikipedia.org/wiki/Irony_of_Negro_Policeman (19.04.2024)

URL-7: https://en.wikipedia.org/wiki/Death_of_Michael_Stewart (19.04.2024)

GÖRSEL KAYNAKLAR

Görsel 1: <https://www.iwm.org.uk/collections/item/object/16576> (14.01.2025).

Görsel 2: <https://www.loc.gov/item/2002718900/>(14.01.2025).

Görsel 3: <https://www.nga.gov/collection/highlights/david-the-emperor-napoleon-in-his-study-at-the-tuileries.html>(14.01.2025).

Görsel 4: <https://artsandculture.google.com> (14.01.2025).

Görsel 5: <https://www.museodelprado.es/en/the-collection/art-work/the-3rd-of-may-1808-in-madrid-or-the-executions/5e177409-2993-4240-97fb-847a02c6496c> (14.01.2025).

Görsel 6: <https://www.museoreinasofia.es> (14.01.2025).

Görsel 7: <https://www.wikiart.org/en/jean-michel-basquiat/untitled-0> (20.06.2024).

Görsel 8: <https://www.jean-michel-basquiat.org> (15.01.2025).

Görsel 9: https://whitney.org/collection/works/453?utm_(15.01.2025).

Görsel 10: https://www.artsy.net/artwork/jean-michel-basquiat-defacement-the-death-of-michael-stewart?utm_(15.01.2025).

Görsel 11: <https://www.artchive.com> (15.01.2025).